

ZA DVERAMI LIEČEBNE

NAPÍŠALA ZUZANA BALAŠOVOVÁ DONÁTOVÁ
ILUSTROVALA MIRKA SUJOVÁ BOLESLAVSKÁ

ZA DVERAMI LIEČEBNE

NAPÍŠALA ZUZANA BALÁŠOVÁ DONÁTOVÁ
ILUSTROVALA MIRKA SUJOVÁ BOLESLAVSKÁ

Autor: © Zuzana Balašiovová Donátová
Ilustrácie: © Mirka Sujová Boleslavská
Obálka: © Matej Faltin
Korektúra: Natália Kapustová
Vydavateľstvo: © Elist s.r.o., Liptovský Mikuláš
Rok vydania: 2019

Všetky práva vyhradené. Nijaká časť tejto knihy nesmie byť reprodukovaná, uchovávaná v rešeršných systémoch alebo prenášaná akýmkoľvek spôsobom vrátane elektronického, mechanického, fotografického či iného záznamu bez predchádzajúceho písomného súhlasu autora, respektíve vydavateľa.

ISBN: 978-80-570-0521-6

Knižka je venovaná liečebni Svätého Františka v Bratislave
a všetkým ľuďom, s ktorými sme sa v jej chodbách stretávali.

Len pár slov

...V krátkych poviedkach z prostredia dlhodobo chorých pacientov, kde som pôsobila ako animátorka – socioterapeutka, približujem čitateľovi prežívanie ľudí v ich ťažkých, niekedy posledných chvíľach života. Príbehy sú skutočnými výpoveďami, ktoré môžu viesť k zamysleniu nás všetkých.

Ako to celé začalo

„Tak to môžeme skúsiť!“ zaznela záverečná veta v miestnosti u primára. Prišla som do liečebne pre dlhodobu chorých pacientov na dobrovoľnú prax. Ako čerstvá absolventka vysokej školy sociálnej práce som sa rozhodla vypustiť z hlavy naučené poučky a stretnúť sa zoči-voči s pacientom. To som ešte nevedela, že môj zámer krátkodobého pobytu v zariadení predĺžim na zaujímavých a obohacujúcich 12 rokov. Pacienti ma titulovali všelijako: vedúca, kultúrny referent, terapeutka, ale najviac sa mi páčilo, keď ma oslovovali krstným menom. Stala som sa dôverníčkou a animátorkou činností v sociálnej miestnosti, ktorú sme nazvali Klub. Mala som odrazu možnosť nazerat' do zložitej knihy človeka, ktorý sa ocitol v neľahkých chvíľach života.

Málokto je veselý, keď ochorie, zostarne a uvedomujúc si svoju nemohúcnosť, uvažuje o blížiacej sa ceste do neznáma. Rýchlosť, povinnosť, tlak, stres, únava, málo času, krátky odpočinok sú častými spoločníkmi života dnešných ľudí - nás v produktívnom veku. Večer odpadávame na neustlané lôžko vyčerpaní, neurotickí a znechutení počas sledovania otrepaného „akčáku“ a vtieravej reklamy. Denne sa točíme vo víre povinností ako v tlakovom hrnci. Z našetrených peňazí si oddýchneme počas dovolenky a opäť šup do hrnca. A tak to beží dokola. Fakt, že sme zostarli, si ani nevšimneme, len akoby zázrakom vlastnime veľa času, pomalšie nohy, boľavý chrbát a zvláštne zabúdame. Už sa vám stalo, že pred pustením filmu v počítači zvedavo nazriete do jeho stredu alebo na samotný koniec ?

Keď vás film osloví, nastavíte kurzor späť na začiatok a pomaly sa vnárate v tichu kresla do jeho priebehu. Aj náš terajší príbeh beží na filmovom plátne života. Ale na jeho konci nie je možné sa pomocou myšky od počítača vrátiť späť.

Stratení v přítomnosti

Melánia

Na prvý pohľad obyčajní, samostatne sa pohybujúci, niekedy usmievaví ľudia. Túľajú sa chodbami a hľadajú svoje pracovisko, inokedy vysedávajú so zbaleným kufrom s cieľom ísť domov pri dverách uzavretého oddelenia. Títo, na pohľad všední ľudia, sú „neobyčajne“ stratení v reálnom svete. V medicíne sa tento stav označuje slovom demencia¹. Pacienti s demenciou sa orientujú v súradniciach svojej mysle, záhadných a málo prebádaných. Otváram dvere izby, kde ma s úsmevom víta pacientka Melánia. „Veľmi sa teším, že ma zoberiete. Akosi nemám čo na práci,“ postáva sa. Kráčame do spoločenskej miestnosti, kde znejú ľudové piesne. O chvíľu mi šeptom oznamuje, aby nerušila ostatných: „Musím už odísť, lebo prídu naši a sama domov nepotrafím. Pôjdete se mnú?“ vysloví nárečím podfarbenú otázku. Viem, že nemá význam jej odporovať, a predsa sa pokúšam. „Máme čas, pôjdeme spolu o pár minút,“ opatrne odpovedám. Znervózne a rozpačito opakuje: „Dôjdu naši a nenájdu ma!“ Odchádzame. Popoludní navštívim pani Melániu opäť v jej izbe. „Ako ste využili čas dopoludnia?“ znie moja otázka. S úsmevom a nadšením informuje: „Viete, bola som tam, kde sa spievalo. Ojjoj, ako len pekne spievali!“ „S kým ste tam boli?“ vyzvedám. „S takou príjemnou pani, ktorá ma sprevádzala až sem.“ Uvedomila som si, že v danej chvíli som pre Melániu iná osoba ako pani z dopoludnia. Spev si pamätala, ale moju tvár nie. Spomínala iba zážitok zo spevu. Akoby zachytila len emócie, nie tvary.

Melánia ma zakaždým víta ako novú osobu, s ktorou sa prvýkrát zoznamuje. Je to zvláštny pocit. Ako dve herečky vo filmovom štúdiu, kde po odklepnutí klapky hráme tú istú situáciu odznova.

¹ Pojem demencia pochádza z latinského: „de mentia“, čo znamená „odchádzajúci duchom, strácajúci na duchu či na rozume.“

Všimla som si, že pacienti postihnutí demenciou v sociálnom kontakte vnímajú najmä a niekedy iba emócie.

Ako Pán Tau,

pomyslím si pri pohľade na uhladeného nového pacienta. Je v ošúchanom, ale stále elegantnom obleku. „Volám sa Gustáv, ale ja sem nepatrím,“ začína konverzáciu trochu roztržito.

Tento milý seladón sa v mladosti venoval modelovaniu námorných lodí, miloval atmosféru kaviarní a s bratom prevádzkovali nemalý podnik. Dnes má úctyhodných 84 rokov, ale nervové vlákna v jeho hlave sú natoľko poškodené, že prestáva vnímať okolitý svet. Každé ráno sedí v malej jedálni a po dúškoch pije lahodnú kávu. Do čela má šarmantne vsadenú námornícku čiapku a v tichu premýšľa. Motivujem ho činnosťou v skupine, ale on galantne a s milým úsmevom odmieta so slovami:

„Viete, ale ja sem nepatrím! My máme s bratom podnik a mám veľa práce!“ Niečo vysvetľovať je zbytočné, ale myšlienka zbytočná nebola. Pozývam Gustáva na šálku kávy, ktorú s nadšením prijíma. Návnada bola hodená, úspešne zabrala. Odvtedy je kreslo v klubovni len jeho. Gustáv je mojím pozorovateľom a vždy usmiatym, tichým spoločníkom. Pristúpila som na dohodu. On môže vidieť všetko, ale ja ho nesmiem vidieť. Je ako Pán Tau, ktorý, keď zaklopal na zázračný cylinder, stal sa neviditeľným. Jednoducho rešpektujem jeho svet, v ktorom zastal čas. Sedí v pohodlnom koženom kresle ako voľakedy v práci a nechce byť rušený návrhmi, ako sú tréning pamäti, spev či tvorivé aktivity. Občas ho stretávam s bezradným výrazom v tvári a neistotou v hlase, túlajúceho sa po chodbe. „Prosím vás, kde sa tu dá kúpiť pivo? Mám peniaze, ale obchodu tu niet!“ Vysvetliť, že sa obchod s pivom v liečebni nenachádza, by bolo ťažké. Jednoduchším riešením je šumivý nápoj mu podarovať. Vždy sa nájde niekto ako darca. Keď prichádza do izby vizita, Gustáv ju vždy s úsmevom víta. Na otázku, ako sa má, odpovedá: „Nuž, keby bolo lepšie, tak to nevydržím!“ S nadšením otvára skriňu, kde má uložené svoje modely riečnych lodí. Jeho

reakcie sú úprimné, srdečné a bez pretváranky. Vychádzajú z pocitu domova, ktorý našiel v liečebni. Pán Gustáv žil u nás až do „konca“. Počas mojej poslednej návštevy pri jeho lôžku na otázku, ako sa má, odpovedal rovnako: „Viete, ja ničomu nerozumiem. Ja sem nepatrím! Ja mám s bratom...”

Ak by bola všade navôkol tma, pacienti ako pán Gustáv budú mať vlastné svetlo. Svetlo z vlastných večných spomienok.

Nohavice

Vchádzam do izby číslo 6. Pacientke spod periny vytrča len hlava. Rozpoviem jej krátky monológ o aktivitách, ktoré organizujem v Klube liečebne. „Tak čo, zúčastníte sa programu?“ smelo vyslovujem otázku. Zatvári sa neisto, akoby nerozumela. Štítok nad posteľou s jej menovkou mi napovedá, že bola lekárničkou. Začínam s historkou, ktorú som zažila počas brigády v lekárni. Pomrví sa a odkryje perinu. Moja návnada opäť zabraja a dohodli sme sa, že sa pripraví. Po chvíli vstupujem na oddelenie a na chodbe obchádzam čakajúcu, elegantne oblečenú paniu. Asi čaká na lekára, pomyslím si pri pohľade na paniu v nápadnej kvetovanej blúzke s kabelkou, a pokračujem v chôdzi. Tu ale niečo nesedí! Má iba silonky a k úplnej kompletnosti jej odevu chýba vrchné ošatenie. Uvedomujem si, že dotyčná pani čaká práve na mňa. Pôsobí smiešne, ale netrúf- nem si na ňu kriticky pozrieť. Len zvolám: „Ako dobre, že ste pripravená. Ak vám môžem poradiť, myslím, že nohavice, ktoré ste si obliekli, sú trochu tenké. Máme ešte čas, podte, vyberieme niečo teplejšie.“ Vyťahujem jej zabudnuté nohavice zo skrine a bez toho, aby som pacientku priviedla do pomykova, družne odchádzame. Domnievam sa, že ak by som zvolila iný štýl konverzácie, pani lekárnička by sa vrátila opäť pod perinu svojej postele.

Pani postihnutá demenciou si nevšimla nedostatok vo svojom oblečení, ale necitlivá poznámka by jej ešte dlho zvonila v ušiach.

Útek

„Nie je vám teplo?“ pýtam sa pána Jožka sediaceho v kresle, odetého v zimnom kabáte, čižmách a s teplou ušiankou. Vonku vládne slnečné jarné počasie a predsa mu cestou do spoločenskej miestnosti vždy nosievam jeho zimný odev. Jožko obľubuje hudbu aj spev a sústredene sleduje program. Po obede ho opäť vidím v zimnom oblečení, čakajúceho diskrétno pri zamknutých vchodových dverách. Pokojne, tváriac sa neisto, čaká na niekoho, kto si ho všimne, kto sa usmeje, kto sa s ním na chvíľočku porozpráva. Po nejakom čase zovšadiaľ počuť hlas alarmujúceho personálu. „Hľadá sa pacient! Má na sebe tmavý kabát a čiapku!“ Svrne hľadáme, beháme, nazeráme do všetkých izieb, sociálnych zariadení, skriň a vonkajších terás. Lomcuje nami strach, pretože to vyzerá, že náš Jožko ušiel. „Ale kadiaľ? Ved' dvere boli zamknuté,“ povzdychne si službukonajúca sanitárka. Po nekonečných minútach hľadania sme Jožka nakoniec našli, ako trpezlivo čaká na zastávke autobusu. Našťastie nie je ďaleko od liečebne a autobusy jazdia až v hodinových intervaloch. Na otázku, kam chcel ísť, nevedel odpovedať ani on sám, ved' domov už nepotrafí. Odvtedy trávim čas s Jožkom každý deň. To, že nosí všade svoj zimník, vnímam ako samozrejmosť. Vždy mi ho s dôverou podáva a kráčame spolu chodbou. Kolegyňa z oddelenia podotkne:

„Odkedy navštevuje spoločenský program, tak nám do Klubu uteká ešte pred vaším príchodom.“ Neviem, či to mám chápať ako výčitku alebo pochvalu.

Jožko síce nepozná cestu domov, ale spoznal miesto, kde sa cíti dobre. Ide po stopách dobrého pocitu, ved' adresa jeho bydliska je už dávno zabudnutá v jeho pamäti.

Pocit z akejkoľvek činnosti môže byť silnejší a zapamätateľnejší ako samotná činnosť.

Dáma v ružovom

„Chcem ísť domov k deťom... Musím nakúpiť, obed uvariť, ale neviem, kadiaľ ísť. Pýtam sa okoloidúcich, ale ani tí nevedia poradiť. Vidím tu viacero očíslovaných dverí, ale odprevádzajú ma stále len do tých jedných. Nemám čas, ja už musím...“ Takto a niekedy aj nahlas uvažuje staršia dáma v ružovom župane, ktorá sa zmätene túla chodbou uzavretého oddelenia. Zastavuje sestry aj lekárov a prihovára sa s rovnakou otázkou: „Ako sa dostanem domov?“

Z jej pohľadu cítiť bezmocnosť a bezradnosť. Odovzdané sa o mňa oprie a kráčame k dvojici kresiel pri dverách. „Viem, že ste pani učiteľka,“ začínam konverzáciu. „A to vy ako viete?“ spytuje sa rozpačito. Povedala mi to v minulom rozhovore, ale už si nepamätá. Rozprávame sa o neposlušnom žiakovi Gejzovi, o rodnej dedinke, o kvetoch. Presúvame sa do Klubu, kde to rozpovie všetkým prísediacim pacientom. Hovorí pokojne, až sa to podobá na rozhovor pri dobrom čaji, kde zastal čas. Výraz jej tváre je uvoľnený, až do chvíle, keď zvolá: „Nó, mali by ste ma už poslať preč, viete, mám ešte doma prácu,“ a pomrví sa na stoličke. „Povedzte nám ešte niečo o vašich rodičoch,“ pohotovo zahlásim. Preloží si nohu cez nohu a hovorí so zanietením ďalej. „Môj otecko bol notárom...ale mali by ste ma už naozaj poslať domov!“ zdôrazňuje. Odchádzame a pomalým krokom odprevádzam pacientku v ružovom župane do tých istých dverí. Uvedomujem si, že na naše stretnutie rýchlo zabudne, ale čas, ktorý sme strávili spolu, prospel nielen jej pocity, ale aj zdravotnému stavu.

Akoby som sa zastavila na chvíľu v čase a postála s ňou v jej spomienkach.

Pieseň ako liek

Pani Bernardína žila posledné roky viac vo svojich spomienkach ako v súčasnosti. Nachádzala som ju často plačúcu v posteli a otázka *prečo* bola zbytočná. Plakala, lebo chcela ísť domov. Domov, postarať sa o 6-ročnú dcérku, ktorá má dnes už 47 rokov. V jej mysli sa odohrávali udalosti v inom čase.

Keď som prišla za ňou, pomáhala jediné. „Pieseň Pod horou, pod horou poznáte?“

Rozjasnili sa jej veľké modré oči a spolu sme spievali. Ľudové piesne prehlušili plač a pridávali sa do spevu aj ostatní pacienti. Podaktorí ľudia z personálu úchytkom a s úsmevom nazerali do izby. Moja návšteva u pani Bernardíny sa pre mňa stala pravidelnou „príjemnosťou.“ Prichádzam k jej posteli ako obvyčajne. Jej telíčko zoslabnuto leží, výživa sa po kvapkách dostáva cez 90-ročnú žilu do jej vnútra. Zablúdím sa do milej tváre.

„A túto poznáte?“ potichu začínam spievať pieseň. Opäť sa rozjasnia jej veľké modré oči a s poslednou troškou síl pohmkáva melódiu. Prichádzajú ďalší pacienti a spolu spievame. Jemne a zreteľne, s presvedčením, že nálada, ktorú tvoríme, je balzomom pre dušu. Pridáva sa aj ošetrojúca sestra a so susednou pacientkou si aj podskočí. Pani Bernardína so zavretými očami vníma všetko navôkol. Pôsobí spokojne a vyrovnané.

Je ráno, prichádzam do práce. Na recepcii sedí pani odetá v čiernom a v ruke stláča mokrú vreckovku. To je určite dcéra, ktorú mi opisovala pani Bernardína, pomyslím si. Podávam jej ruku a šepkám do ucha: „S vašou mamičkou sme si včera spievali. Nebola sama.“ Rozjasnili sa jej veľké uplakané oči a slová už neboli potrebné.

... Spievaj tak ako poslednýkrát!